

Forelesninger i landbruksøkonomi

PRODUKSJON OG MARKEDSDEKNING AV NORSKE
JORDBRUKSVARER

av

Nils K. Nesheim

F O R O R D

Som bakgrunnsmateriale for kurset i Jordbrukets markedsøkonomi legges her fram en generell oversikt over utviklingstrekkene når det gjelder produksjon, forbruk og markedsdekningen i Norge av de viktigste landbruksproduktene. Oversikten bygger i vesentlig grad på oversiktene om emnet som finnes i LS-Årbok, St.meld. nr. 32 (1975-76) Om norsk ernærings- og matforsyningspolitikk, og St. meld. nr. 14 (1976-77) Om landbrukspolitikken.

Slike talloversikter må ajourføres regelmessig og derfor er det i tabelloversiktene avsatt plass til å føre inn de nye talla.

I denne andre utgava av kompendiet er noen av avsnittene skrevet om og et nytt, kpt. 7, er kommet i tillegg. Ellers er talla ajourførte så langt det har vært mulig.

Ås-NLH, juni 1980

Nils K. Nesheim

I forbindelse med nytt opptrykk av kompendiet høsten 1983 er en del av tabellene ajourførte med tall fra 1982.

Ås-NLH, november 1983

Nils K. Nesheim

I N N H O L D

1. INNLEDNING	1
2. MÅLSETTINGEN FOR VÅR ERNÆRINGS- OG MATFORSYNINGSPOLITIKK	3
3. VÅR SJØLFORSYNING MED MATVARER	6
3.1 MÅLING AV SJØLFORSYNINGSGRADEN FOR MATVARER	6
3.1.1 Sjølforsyning på kaloribasis	6
3.1.2 Sjølforsyning på verdibasis	8
3.1.3 Sjølforsyning på basis av vegetabilske kaloriekvivalenter	9
3.1.4 Sjølforsyning på grunnlag av arealbruken	9
4. FORBRUKET AV MATVARER	11
4.1 FORBRUK OG FORBRUKSUTVIKLING I NORGE	11
4.2 ÅRSFORBRUKET AV ENKELTE MATVARESLAG	13
4.2 MATVAREFORBRUKET I NOEN OECD-LAND	16
5. PRODUKSJON OG MARKEDSDEKNING FOR PLANTEPRODUKTER I NORGE	19
5.1 PLANTEPRODUKSJONEN GENERELT	19
5.2 PRODUKSJON OG MARKEDSDEKNING FOR KORN	20
5.3 PRODUKSJON OG MARKEDSDEKNING FOR POTETER	21
5.4 PRODUKSJON OG MARKEDSDEKNING FOR HAGEBRUKSPRODUKTER	23
6. PRODUKSJON OG MARKEDSDEKNING FOR HUSDYRPRODUKTER	25
6.1 HUSDYRPRODUKSJONEN GENERELT	25
6.2 PRODUKSJON OG MARKEDSDEKNING FOR MJØLK	27
6.2.1 Produksjon av smør og ost	28
6.2.2 Forbruk og markedsdekning av mjølk og mjølkeprodukter	29
6.2.3 Produksjonsregulerende tiltak	30
6.3 PRODUKSJON OG MARKEDSDEKNING FOR KJØTT	31
6.3.1 Kjøttproduksjonen	31
6.3.2 Forbruk og markedsdekning av kjøtt	32
6.4 EGG OG FJØRFEKJØTT	34
6.5 PELTSDYRNÆRINGA	36
7. TILTAK OG VIRKEMIDLER I ERNÆRINGS- OG SJØLFORSYNINGSPOLITIKKEN	37
7.1 JORDBRUKSPOLITISKE TILTAK	37

	Side
7.2 FISKERIPOLITISKE TILTAK	38
7.3 PRISPOLITIKK OG FORBRUKERSUBSIDIER	38
7.4 INDUSTRIELL BEARBEIDING OG PRODUKTUTVIKLING	39
7.5 DISTRIBUSJON OG MARKEDSFØRING	40
7.6 UNDERVISNING OG OPPLÆRING	40
7.7 BESTEMMELSER OM INNHOLD OG SAMMENSETNING AV MATVARER	41
7.8 FORSKNING	41

I. INNLEDNING

Sett over noe lengre tid har det vært godt samsvar mellom produksjonsmålsetting og produksjonsutvikling i jordbruket i vårt land. Jordbruksproduksjonen har økt jevnt og holdt tritt med befolkningsøkningen. Vi har stort sett dekket det innenlandske forbruket av husdyrprodukter med vår egen produksjon, bortsett fra enkelte år da det har vært nødvendig med import eller litt eksport i reguleringsøyemed. I den første halvdel av 1970-åra måtte vi år om annet importere relativt mye kjøtt. Dette skyltes en forholdsvis sterk forbruksøkning etter at det ble innført forbrukersubsidier på kjøtt. På den annen side har vi i lengre tid hatt en tildels betydelig eksport av ost og dels også av andre meieriprodukter.

I dag dekker vi bare omlag 40 pst. av vårt totale kaloriinntak med matvarer fra norsk jordbruk. Dette er lite, og det er alminnelig politisk enighet om ønskeligheten av å øke vår sjølforsyning av mat, i første rekke vår sjølforsyning av matkorn fra egen jord. Det synes å være enighet om en målsetting for landbrukspolitikken som går ut på å øke sjølforsyningsgraden for matvarer fra norsk jordbruk fra vel 40 pst. til 50-60 pst. fram til 1990.

Våre egne ressurser for matproduksjon er nokså begrenset. Både det dyrka jordbruksarealet og formålstjenlige areal for oppdyrking er svært lågt regnet pr. innbygger. Vårt jordbruksareal utgjør bare 3,2 pst. av landets flateinnhold. Det er bred politisk enighet om at jordbruksarealet nå må økes igjen for derved å bedre vår sjølforsyning med matvarer.

For å øke sjølforsyningsgraden for matvarer går den landbrukspolitiske målsettinga bl.a. ut på å øke vårt jordbruksareal gradvis fra ca. 9 mill. dekar i dag til 10 mill. dekar i 1990. Det fulldyrka arealet forutsettes økt med 1 mill. dekar i samme periode til 9 mill. dekar i 1990. Det er også et siktemål at 3/4 av arealutvidelsen skal foregå i næringsveike distrikter.

Tabell 1. Jordbruksareal i alt og areal pr. innbygger

	Jordbruks- areal (1000 da)	Dyrka jord (1000 da)	Areal pr. innbygger (dekar)	
			Jordbruks- areal	Dyrka jord
1949	10 077	8 123	3,12	2,51
1959	10 107	8 393	2,84	2,36
1969	9 863	8 277	2,56	2,15
1979	9 535	8 303	2,34	2,04
1981	9 367	8 286	2,29	2,03

KILDE: LS-Årbok 1979

Tilbakegangen som har skjedd i produksjonsgrunnlaget i jordbruket, både i jordbruksareal, antall husdyrenheter og arbeidskraft etter den andre verdenskrigen, er imidlertid blitt kompensert med økt avkastning pr. arealenhet og pr. husdyrenhet.

Sett over tid har det vært endel forskyvninger i produksjonen produktene imellom, både for planteproduktene og for husdyrproduktene. Dette skyldes delvis tiltak som bevisst tar sikte på produksjonskanalisering, delvis har forskyvningen rent markedsmessige eller andre årsaker. Kornproduksjonen er et godt eksempel i så måte hvor det helt fra 1950-åra har skjedd en produksjonsutvidelse slik det har vært stimulert til. Økningen har i stor grad skjedd på bekostning av mjølkeproduksjonen. Når det gjelder mjølkeproduksjonen er en imidlertid i dag kommet over i en annen fase. I dag er det arbeidskraft-situasjonen, fritidsspørsmålet og mjølkeproduksjonens økonomi som er avgjørende faktorer for fortsatt mjølkeproduksjon på mange bruk. Det er også kommet signaler om å øke mjølkeproduksjonen igjen over Østlandet, bl.a. for å redusere de store inntransportkostnadene for mjølk til Oslomarkedet. Men totalproduksjonen av mjølk er nå så stor at strengere produksjonsregulerende tiltak er satt i verk (Topris-systemet bl.a.).

Et tredje eksempel vi kan vise til gjelder norsk frukt- dyrking. Her er det de markedsmessige forholdene, bl.a. handelsavtalen med EF, som må tillegges hovedårsaken til den relative sterke tilbakegangen. I fruktdyrkinga har også distriktsmessige produksjonsforskyvninger gjort seg sterkt gjeldende.

Både fra en rent jordbruksmessig som fra en forsyningsmessig synsvinkel har en utvikling i uheldig retning

kommet sterkest til syne i vår nordligste landsdel og i Sørlandsområdet. Spesielt gjelder dette husdyrholdet. For Nord-Norge har imidlertid de siste landbrukspolitiske tiltakene allerede gitt seg utslag i positiv retning.

2. MÅLSETTINGEN FOR VÅR ERNÆRINGS- OG MATFORSYNINGSPOLITIKK

Vår ernærings- og matforsyningspolitikk har i de seinere år kommet stadig sterkere inn i debatten også på det politiske plan. Det er særlig spørsmålet om vår sjølforsyning av matvarer som er kommet i brennpunktet. Flere offentlig oppnevnte utvalg har avgitt innstillinger om dette og andre nærbeslekta spørsmål. De viktigste innstillingene i denne sammenheng er:

1) Utvalget for vurdering av støtteordningene i landbruket (NOU 1974:26)

Her sies det at vår sjølforsyning med mat gradvis skal søkes økt, og likeledes at vårt jordbruksareal skal utvides.

2) Norges ressursituasjon i global sammenheng (NOU 1974:55)

Her heter det i konklusjonen bl.a. at "Svakheten i vår ressursituasjon er knyttet til matforsyningen, hvor vår dekningsgrad på energibasis er meget lav. I forhold til folketallet er allikevel Norges ressursituasjon generelt sett en av de beste i verden. Men store deler av vårt land har svært lite jord over berggrunnen, våre jordarealer er små og våre dyrkbare arealer er begrensende."

3) St.meld. nr. 32 (1975-76) Om Norsk ernærings- og matforsyningspolitikk

Det heter her at denne politikken bør samordne flere viktige målsettinger og hensyn. Disse er oppsummert i følgende punkter:

a. Det bør stimuleres til et helsemessig godt kosthold

b. Ernærings- og matvareforsyningspolitikken bør legges opp i samsvar med anbefalingene fra Verdens Matvarekonferanse i Roma 1974

c. Av forsyningsmessige grunner bør vi ta sikte på å øke produksjonen og forbruket av norske matvarer og bedre evnen til raskt å kunne øke sjølforsyningsgraden

d. Av distriktpolitiske grunner bør det legges størst vekt på å utnytte matressursene i de næringssvake strøkene i landet.

I St.meld. nr. 32 sies det bl.a. at sjølforsyningsgraden med matvarer fra jordbruket bør økes fra 39 pst. i 1973 til 52 pst. i 1990 når det korrigeres for kraftfórimporten. Hele denne økningen forutsettes å komme fra jordbruket og å skrive seg hovedsakelig fra:

- Økt matkornproduksjon og tilsvarende mindre matkornimport, og
- Økt fórrproduksjon (både kraftfór og grovfór) og tilsvarende mindre kraftfórimport

4) St.meld. nr. 14 (1976-77) Om landbrukspolitikken

Her er retningslinjene for landbrukspolitikken trukket nærmere opp. Når det gjelder de generelle målene for landbrukspolitikken har Regjeringa sammenfattet oppgavene i 2 hovedpunkter:

1. Å bidra til løsning av viktige samfunnsmessige oppgaver som
 - a) Sikring av matforsyninga og virkesforsyninga til treforedlingsindustrien
 - b) Stabilisering av bosettinga i de næringssvake distriktene
 - c) En effektiv, langsiktig og forsvarlig ressursutnytting
2. Å gi yrkesutøverne i landbruket trygge økonomiske og sosiale vilkår.

I St.meld. nr. 14 er målsettinga for jordbruksproduksjonen formulert slik (s. 152):

"Det er jordbrukets oppgave å dekke vårt eget behov for mjølk og mjølkeprodukter, kjøtt, egg, poteter og grove lagringssterke grønnsakslag. For mindre lagringssterke grønnsaker, frukt og bær er målet å dekke så mye som mulig av behovet. For disse produkter bør produksjonen tilpasses i forhold til forbruket, og det tilstrebes at forbruket er i samsvar med de anbefalinger som er gjort ut fra forsyningsmessige og ernæringsmessige vurderinger i St.meld. nr. 32 (1975-76) Om norsk ernærings- og matforsyningspolitikk.

Produksjonen av grovfór økes med sikte på å dekke så mye som mulig av fórrforbruket i produksjonen av mjølk, storfe-kjøtt og sauekjøtt.

For korn bør det tas sikte på en betydelig økning av produksjonen. En vesentlig del av denne økning bør være matkornproduksjon.

Jordbruksarealet i drift bør innen 1990 komme opp i 10 mill. dekar. Av dette tas det sikte på et kornareal på 3,6 mill. dekar."

Det blir i meldinga lagt opp til en økning av landbruksproduksjonen på alle områder, men det heter i meldinga at det tas særlig sikte på å styrke landbruket og øke landbruksproduksjonen i næringssvake områder. Såleis forutsettes det at 3/4 av netto nydyrkingsarealet bør foregå i disse områdene, både av hensyn til ressursutnyttinga i disse områdene og for opprettholdelse av bosettinga.

Stortingets Landbrukskomité, som behandlet stortingsmeldinga våren 1977, ga i store trekk meldinga sin tilslutning. I sine generelle merknader til meldinga uttalte komiteen bl.a.:

"Landbruk omfatter i dag langt mer enn grunnlaget for å produsere matvarer og sikre virkesforsyningen. Begrepet er utvidet til å omfatte så vel vern om naturressurser og miljø som livsvilkår og vekstmuligheter for enkeltmennesket i bygdesamfunnet. Landbruket pålegges med dette et ansvar ut over det tradisjonelle jordbruk og pålegges oppgaver knyttet til vern om livsmiljø i videste forstand samtidig som det skapes muligheter for vekst og utvikling.

Verdens matvareforsyning er både på kort og lengre sikt en sentral oppgave med krav til alle om å yte sitt bidrag til felles husholdning. Tilgjengelige ressurser må tas i bruk også i vårt land for å produsere mat. Norge har vanskelige forhold for produksjon av mange viktige matvarer, men bør anstrenge seg for å nytte ut sitt eget ressursgrunnlag og unngå import av matvarer og før i konkurranse med land som har et udekket matvarebehov. I denne situasjonen bør vi alle vise måtehold og ansvar."

Og om de handelsavtaler for korn som Norge i de seinere år har inngått med andre nordiske land, heter det:

"Komiteen mener dette samarbeidet bør fortsette og eventuelt utvides til å gjelde andre produkter enn korn. På sikt kan komiteen tenke seg at produksjonen av landbruksvarer og fisk i de nordiske land kan utfylle og supplere hverandre på en slik måte at Norden blir sjølforsynt med viktige matvarer.

Når målene for landbruksproduksjonen skal formes nasjonalt, må dette skje med vekt på å trygge matforsyningen,

stabilisere bosettingen i næringssvake strøk, sikre sysselsettingen og jamne ut vilkårene for landbrukets utøvere, trygge de økonomiske og sosiale forhold og likestille landbrukets yrkesutøvere med arbeidstakere i andre næringer."

St. meld. nr. 14, som ble behandlet og tiltrådt av Stortinget i juni 1977, har vært et av de viktigste offentlige dokumenter i den landbrukspolitiske diskusjon i åra som er gått.

3. SJØLFORSYNINGSGRADEN FOR MATVARER

3.1 MÅLING AV SJØLFORSYNINGSGRADEN

Det er flere måter å måle sjølforsyningsgraden av matvarer på. Til alle knytter det seg større eller mindre svakheter, men de kan allikevel være nyttige hver til sitt bruk. Vi skal her peke på fire beregningsmåter:

- 1) Sjølforsyning på kaloribasis
- 2) Sjølforsyning på verdibasis
- 3) Sjølforsyning på grunnlag av vegetabiliske kalori-ekvivalenter
- 4) Sjølforsyning på grunnlag av arealbruken

3.1.1 Sjølforsyning på kaloribasis

Dette er den vanligste måten å berekne sjølforsyningsgraden på. En berekner da hvor stor andel i prosent de innenlands-produserte matvarene som inngår i kostholdet utgjør av det totale matforbruket:

$$\text{Sjølforsyningsgrad: } \frac{\text{Forbruk av norske matvarer i Kcal}}{\text{Forbruk av matvarer i alt i Kcal}} \cdot 100$$

Sjølforsyningsgraden angitt på denne måten er forholdsvis enkel å berekne og lett å forstå, men prosenttallene som bereknes på denne måten brukes ofte nokså ukritisk. Forskjellen i ernæringsmessig verdi av kaloriene i de ulike produktene kommer ikke til uttrykk i en ren kaloriberegning. Vi kan derfor

lett få et noe skjevt bilde av det norske jordbruks bidrag til vårt totale kosthold på grunnlag av rene kaloriberegninger.

Rekna på kaloribasis har norske jordbruksvarer dekket omkring 40 pst. av vårt totale kaloriforbruk, til tider litt under, til tider litt over. Prosentene viser bare små variasjoner fra år til år. I tillegg til jordbruksvarene kommer norske fiskevarer, margarin av norsk råstoff og en del andre fettstoffer.

I alt utgjør den norskproduserte andelen av vårt totale matvareforbruk ca. 50 pst. I disse beregningene av sjølforsyningsgraden forutsettes det bl.a. at behovet for import av produksjonsmidler til jordbruket er dekket, herunder kraftfôr og kunstgjødsel. Det er velkjent at en betydelig del av husdyrproduksjonen i vårt land er basert på importert kraftfôr. Beregninger som er gjort viser at omkring en femtepart av totalt fôrforbruk år om annet består av importkraftfôr.

Berekningsmåten vil på den annen side ikke fange opp den betydelige kalorieksport vi har i form av fisk og fiskeprodukter, eksporten av landbruksprodukter osv. Vår eksport av proteinkraftfôr (silde- og fiskemjøl) har år om annet vært to-tre ganger så stor som vår import av proteinkraftfôr.

De norske jordbruksproduktene andel av matvareforbruket har i etterkrigstida holdt seg stort sett uforandra fram til begynnelsen av 1970-åra. Sjølforsyningsgraden har i de seinere år økt litt, noe som i første rekke skyldes en bedre dekning med norskavla matkorn.

Tabell 2. Sjølforsyningsgraden bereknet på kaloribasis for norske matvarer i alt - og for matvarer fra norsk jordbruk

	1934/38	1953/56	1963/65	1975	1978	1980	1982
Norske matvarer ialt pct.	48,7	48,9	50,5	52,3	50,7	50,9	52,6
Norske jordbruksvarer ialt, pct.	41,8	37,6	37,5	43,3	43,5	42,8	44,6
Norske jordbruksvarer, fratrukket for kraftfôrimporten*		33,6	31,2	36,3	38,2	35,7	38,0

KILDE: Statens Ernæringsråd og Budsjettneemnda for Jordbruket.

* Det er her ikke tatt hensyn til vår eksport av proteinkraftfôr. I 1979 ble det såleis produsert 328 800 tonn silde- og fiskemjøl. Av dette ble 291 500 tonn eksportert. Norge er altså nettoeksportør, og det i enda større grad enn disse talla sier. Sildemjølet holder nemlig omkring 70 pst. protein mens importert proteinkraftfôr ligger på rundt 40 pst. Vi eksporterer med andre ord omlag tre ganger så mye fôrprotein som vi importerer. Det er i tabellen heller ikke korrigert for vår eksport av ost og andre landbruksprodukter.

En del av de matvarene som inngår i kostholdet er helt eller delvis importerte. Dette gjelder matkorn, erter, sukker, og en stor del fettstoffer. For produkter som grønsaker, frukt og bær er det nødvendig med import i visse perioder av året. Importen varierer noe fra år til år, alt etter hvordan den innenlandske produksjonen er. En del frukt- og grønsakslag som ikke produseres i Norge i det hele tatt, må importeres i sin helhet, f.eks. sitrusfrukt og bananer.

3.1.2 Sjølforsyning på verdibasis

Ved denne berekningsmåten blir kiloprisen på de enkelte vareslagene omregnet til pris pr. kalorienhet. Det kan her selvsagt diskuteres hvilke priser som skal brukes, men Budsjettnemnda for jordbruket, som har gjort slike beregninger, brukte produsentpris for norskproduserte varer som grunnlag for beregningene.

Ved denne berekningsmåten får vi et noe annet bilde av de norskproduserte matvarenes betydning og andel i totalforsyningen av mat. Av den samla importen av matvarer utgjør de tre produktgruppene korn, sukker, og fett-råstoff til margarinindustrien omkring 90 pst. Dette er alle relativt billige, kaloririke produkter jamført med f.eks. husdyrprodukter, hagebruksprodukter og fisk.

Budsjettnemndas beregninger tidlig i 1970-åra viste at prisen på grønnsak-kaloriene var hele 17 ganger høyere enn prisen på kornkaloriene. Basert på forbrukssammensetningen på beregningstidspunktet ble den gjennomsnittlige kalorigpris berekna til 1,19 kr. pr. 1000 kalorier. Herav kostet de norskproduserte kaloriene 1,81 kr. pr. 1000 kalorier, mens de importerte ble berekna til 0,60 kr. pr. 1000 kalorier. Selv om kalorigprisene i dag er høyere, er det innbyrdes forholdet neppe endret vesentlig på dette punktet.

Den norskproduserte andelen av totalforbruket av mat, som på kalorigbasis ble berekna til ca. 50 pst., ble på verdibasis berekna til knapt 75 pst. De tilsvarende tall for de norskproduserte jordbruksvarene var henholdsvis 39 pst. og 67 pst.

3.1.3 Sjølforsyning på basis av vegetabiliske kaloriekvivalenter

Denne måten å berekne sjølforsyningsgraden på er lite brukt, men kan være hensiktsmessig i visse sammenhenger. Fordi husdyrproduktene som inngår i kostholdet egentlig er omtransformerte planteprodukter via husdyrholdet, søker en her å berekne den opprinnelige kaloriverdien målt i vegetabiliske kaloriekvivalenter. En søker med andre ord å berekne innholdet av kalorier i det føret som går med til å produsere 1 kalorienhet (kcal) i mjølk, kjøtt, egg, osv. Det er nettoenergien, dvs. det som effektivt utnyttes i dyrekroppen ved de ulike produksjonene, ikke bruttoenergien, som legges til grunn for berekningene. Vi vil da raskt finne ut at norsk jordbruk har en langt større energiproduksjon enn det som kommer til uttrykk i energi-innholdet i de ferdige husdyrproduktene. Omtransformasjonskostnadene målt i kalorier i form av vedlikeholdsfor, fosterproduksjon, oppdrett osv. gjør at den energimengda vi setter inn i produksjonen er 4-5 ganger så stor som den vi får tilbake. Et stort innslag av husdyrprodukter i kostholdet kan derfor bare den rike del av verden tillate seg.

Berekning av sjølforsyningsgraden på grunnlag av vegetabiliske kaloriekvivalenter betyr egentlig en oppvurdering av den innenlandske forproduksjonen, herunder grasproduksjonen. Beregnet på denne måten vil sjølforsyningsgraden for matvarer ialt og for rene jordbruksprodukter ligge henholdsvis ca. 10 pst. og ca. 15 pst. høgere sammenliknet med berekningene på kaloribasis (LANDBRUKETS SENTRALFORBUND). I denne sammenhengen ville noen kanskje synes at det hadde vært mest logisk å rekne om til vegetabiliske kaloriekvivalenter bare de førststoffene som kan nyttes som menneskeføde direkte, og ikke også rekne om de absolutte førststoffene.

3.1.4 Sjølforsyning på grunnlag av arealbruken

Det totale jordbruksarealet i Norge i dag er på omkring 9 mill. dekar. Av dette er omkring 8 mill. dekar fulldyrka. Til tross for nydyrking har ikke dette arealet endret seg særlig mye, noe som bl.a. skyldes bruksnedlegging, nedbygging av dyrka jord osv. Dette betyr at vi bare har til disposisjon

omkring 2 dekar dyrka jord pr. innbygger her i landet.

Som følge av den store importen av ulike matvarer til landet, legger vi beslag på betydelige areal av dyrka jord i andre land i tillegg til vår egen. I forbindelse med diskusjonen omkring vår sjølforsyning er spørsmålet reist om hvor stort dette arealet egentlig er. Det er umulig å fastslå dette eksakt, men et omtrentlig anslag går det an å rekne seg fram til.

Ved å ta utgangspunkt i det totale importkvantumet av de ulike landbruksproduktene og dividere dette med gjennomsnittsavlingene i de landa importen kommer fra, får vi et bra anslag over dyrkingsarealet. For korn, sukker etc. er dette et relativt enkelt reknestykke, derimot er det langt vanskeligere å berekne arealkravet for produkter som frukt, vegetabiliske oljer, kaffe osv. Her vil det alltid bli snakk om grove anslag.

Nedenfor skal vi ta med et samla overslag over hvor mye jord vi legger beslag på i andre land til produksjon av matvarer som vi importerer.

Tabell 3. Berekna jordbruksareal i andre land som nyttes til produksjon av matvarer etc. som importeres til Norge

	Areal-anslag
Korn (matkorn, førkorn)	3,5 mill.dekar
Sukker	0,3 "
Kaffe, te, kakao	1,1 "
Frukt, grønnsaker, bær	} 1,0 "
Vegetabiliske oljer	
Oljefrø (soya, jordnøtter etc.)	1,2 "
Bomull	0,2 "
	7,3 mill.dekar

KILDE: LS-Meldinger, nr. 1, 1974.

Oversikten viser at vi legger beslag på nesten like mye jord til matproduksjon i andre land som i vårt eget, ca. 7,3 mill dekar ialt. Om vi reduserer dette arealet med det som

går med til produksjon av kaffe, te, kakao og bomull, - produkter av liten eller ingen næringsmessig betydning, kommer vi ned på ca. 6 mill. dekar. Allikevel betyr dette ca. 1,5 dekar pr. innbygger i Norge. Vi disponerer som kjent bare ca. 2 dekar pr. innbygger i vårt eget land. Sjølforsyningsgraden på arealbasis skulle etter dette bli ca. 57 pst.

4. FORBRUKET AV MATVARER

4.1 FORBRUK OG FORBRUKSUTVIKLING I NORGE

Matvareforbruket pr. innbygger har vist bare små endringer fra år til år reknet på kaloribasis. Beregninger som Statens Ernæringsråd og Budsjettnemnda for Jordbruket har utført, viser at gjennomsnittlig kalori-inntak de siste åra har ligget på mellom 2800 og 2900 kalorier pr. person og dag. Dette er noe mindre jamført med kalori-inntaket i tidligere tider. Nedgangen henger sammen med bl.a. overgang til mindre og lettere fysisk arbeid for store deler av befolkningen.

Sammensetningen av den norske spiseseddlen etter Ernæringsrådets og Budsjettnemndas beregninger, ser i grove trekk ut slik (1976):

Norskproduserte planteprodukter	10,0 %
Norskproduserte husdyrprodukter	32,2 "
Fisk, margarin og annet fett	7,5 "
Norskproduserte matvarer ialt	49,7 %
Importert korn og mjøl	23,8 %
Sukker og sukkervarer	13,0 "
Importerte oljer og annet fett	10,0 "
Andre importerte matvarer	3,5 "
Importerte matvarer ialt	50,3 %
	100,0 %

Sett over et lengre tidsrom har det også skjedd en overgang fra vegetabilske til mer animalske matvarer, men i de seinere år har denne fordelinga vært forholdsvis stabil.

Knappt 60 pst. av kaloriforbruket skriver seg fra vegetabiliske matvarer, og vel 40 pst. fra animalske.

Når det gjelder forbrukernes utgifter til matvarer sett i forhold til de totale utgiftene til privat forbruk, er dette belyst gjennom Statistisk Sentralbyrås forbruksundersøkelser. Undersøkelsene bygger på rekneskap og intervju hos et stort antall husholdninger spredt over hele landet. Vi får her registrert forbruksutgifter ialt. Disse omfatter alle utgifter til varer og tjenester, medrekna verdien av egenproduserte varer og mottatte gaver, mens direkte skatter, trygdeavgifter og sparing er holdt utenfor.

Vi kan slå fast at matvarenes andel av de totale utgifter til privat konsum har vist en jevn og sikker nedgang i hele etterkrigstida, slik som talla nedenfor viser.

<u>År</u>	<u>Matvareutgiftenes andel</u>
1950	32 %
1960	29 "
1970	24 "
1979	20 "
1982	20,8 % ¹⁾

I internasjonal sammenheng er dette relativt små budsjettandeler for mat, og er forøvrig et kjennetegn på forbruksstrukturen i et i-land. (Jfr. Engels lov.) I den fattige del av verden må befolkningen bruke det meste av sine disponible inntekter til mat og andre nødvendighetsgoder.

Utviklinga i de seinere år i retning av større forbruk av bearbeidde eller ferdige varer, har gjort at en stadig større andel av matvareutgiftene knytter seg til bearbeidingskostnader, emballasjekostnader og distribusjonskostnader. For jordbruket betyr dette at produsentandelen av forbrukernes totale matvareutgifter blir stadig mindre. Et stigende kostnadsnivå i bearbeiding og omsetning forsterker denne tendensen, noe som også kommer til uttrykk i Nasjonalrekneskapet der matvareutgiftene blir berekna i faste priser.

1) Av de 20,8 øre av hver forbrukerkrone i 1982 gikk ca. 6,5 øre (31 %) til bonden. Resten, ca. 14 øre eller vel 2/3, gikk til bearbeiding, transport, omsetningsmarginer, øvrige avgifter og til betaling av andre norske og importerte matvarer.

4.2 ÅRSFORBRUKET AV ENKELTE MATVARESLAG

Det totale årsforbruket på engrosnivå av de viktigste matvarene er vist i tabell 4.

Tabell 4. Forbruk av matvarer (engrosnivå) i mill. kg og mill. kcal. fordelt på matvareslag (1978)

	Mill.kg ialt	Mill. kcal.		Norsk prod.- andel, prosent	1982: prosent
		Ialt	Fordeling i prosent		
Korn (som mjøl)	310	1 084	24,4	19,0	16,1
Matpoteter	334	258	5,8	97,7	91,6
Potetmjøl	7				91,6
Grønsaker	197	39	0,9	83,0	82,1
Frukt og bær	307	145	3,3	36,3	32,8
Kjøtt, flesk og innmat	221	434	9,7	89,9	96,3
Egg	40	57	1,3	96,0	99,1
Heilmjøl	651	449	10,1	100,0	100,-
Fløte	29	89	2,0	100,0	100,-
Skumma mjøl	121	42	0,9	100,0	100,-
Kondensert og tørrmjøl	61	26	0,6	75,8	97,2
Smør	21	160	3,6	100,0	100,-
Ost	47	182	4,1	97,9	97,7
SUM		2 965	66,7	66,1	65,2
Sukker og sukkervarer	164	634	14,3	2,3	3,3
Erter, nøtter, kakao	25	103	2,3	-	-
Fisk, rå og hermetisk	147	91	2,0	94,3	83,8
Margarin*	64	480	10,9	43,3	42,5
Annet fett**	19	172	3,8	20,0	52,0
SUM		1.480	33,3		26,3
IALT	-	4 446	100,0	50,7	52,6
Norske jordbruksvarer	-	1 936	-	43,5	44,6

KILDE: Statens Ernæringsråd og Budsjettneemnda for Jordbruket.

* Talla for margarin gjelder råstoffene. All margarin er fra norske fabrikker.

** Inkl. slaktefett under gruppa "annet fett".

Tabellen viser at med den spiseseddel vi har i dag er vi omtrent sjølforsynt med husdyrproduktene. Økningen i kjøttforbruket har gjort det nødvendig å importere noe kjøtt i de seinere år, mens vi på den annen side har hatt en ikke ubetydelig eksport av ost og andre meieriprodukter. Helt til i midten av

1970-åra importerte vi det aller meste av brødkornet. I dag dekker vi omkring 20 pst. av vårt brødkornforbruk med egen avl, alt eller hvordan avlingsåret er. Ernæringsmeldinga har som målsetting at vi skal øke vårt forbruk av mjøl og mjølvarer. Det samme er tilfelle for grønsaker og frukt. Her er vår sjølforsyningsgrad på henholdsvis 80-85 pst. og ca. 35 pst.

Årsforbruket pr. innbygger av de viktigste matvarene er bereknet av Statens Ernæringsråd. Som tabell 5 viser, har forbruket endret seg endel gjennom åra. Selv om noen av talla er usikre (f.eks. talla for fiskeforbruket), gir de allikevel et godt bilde av hvordan spiseseddelen for gjennomsnittsnordmannen ser ut.

Tabell 5. Årsforbruk (engrosnivå) av de viktigste matvarer i kg pr. innbygger 1)

	1953/55	1963/65	1975	1978	1982 ¹⁾	Forbruks- målsetting 1990
Korn, inkl. ris (som mjøl)	98,0	74,6	70,9	76,3	78,7	90,0
Matpoteter*	92,0	87,4	68,3	82,3	72,6	92,2
Sukker, sirup, honning	39,9	42,6	26,4	40,4	36,1	39,1
Grønsaker	35,2	36,6	35,1	44,0	48,8	43,4
Frukt og bær	41,0	62,2	68,0	75,5	77,5	79,2
Kjøtt, ekskl. svinekjøtt	19,9	22,6	26,9	30,3	29,2	} 50,0
Svinekjøtt	13,2	15,8	21,0	20,7	18,0	
Egg	7,3	8,8	9,2	9,7	11,8	9,8
Fisk og fiskehermetikk	39,6	40,6	30,4	36,4	35,0	44,6
Heilmjøl	193,4	179,4	169,9	160,4	156,8	135,0
Skummetmjøl	10,0	9,4	25,3	29,7	34,1	60,0
Fløte	5,0	6,8	6,9	7,0	7,1	6,2
Ost	7,9	8,7	10,8	11,5	12,2	10,2
Smør**	3,8	4,1	4,6	5,2	4,9	6,8
Margarin	24,0	22,0	19,1	15,8	14,8	11,8
Annet fett	2,7	3,0	4,2	4,7	4,2	3,5
Mineralvann					50-60	

KILDE: Statens Ernæringsråd.

* Inkl. produkter av poteter.

** Inkl. smør innblandet i margarin.

1) Foreløpige tall

Forbruket av mjøl og mjølvarer er betydelig mindre pr. innbygger i dag enn i tidligere tider, ca. 76-77 kg i 1978. Dette er allikevel en økning på 7-8 kg siden 1970, da forbruket

1) Sukker var ukjent i Norge til på 1300-tallet.

Kaffe " " " " " " 1700-tallet.

var på det lågeste. Målsettinga i Ernæringsmeldinga er at vi bør øke vårt forbruk av korn (som mjøl) til ca. 90 kg pr. person og år i 1990.

Matpotetforbruket som avtok sterkt i begynnelsen av 1970-åra, har økt en del igjen, og lå på vel 82 kg. pr. innbygger i 1978. Ernæringsmeldingas målsetting er et potetforbruk på ca. 92 kg pr. innbygger i 1990.

Sukkerforbruket ligger i dag på omkring 40 kg pr. innbygger. Sjøl om dette er relativt lågt sammenliknet med land det er naturlig å sammenlikne oss med, anbefaler Ernæringsrådet at sukkerforbruket reduseres. Bortsett fra honningproduksjonen, må vi importere alt sukkeret vi bruker.

Forbruket av både grønsaker og frukt har vist en jevn stigning, og ligger i dag på henholdsvis ca 50 kg og 75 kg pr. innbygger og år. Forbruksøkningen har vært størst for frukt, hvor forbruket i etterkrigsperioden er nærpå fordoblet. Årsaken til denne økningen skyldes ikke minst at vi her har med produkter å gjøre som har en relativt høg inntektselastisitet. Vi kan derfor rimeligvis vente en fortsatt økning i forbruket av grønsaker og frukt, sjøl om forbruket i dag omtrent ligger på Ernæringsmeldinga sine målsettinger.

Når det gjelder de animalske matvarene, har det vært en viss forbruksøkning for omtrent alle produktene, konsummjølka unntatt. Forbruket av kjøtt som gruppe har vist en betydelig økning i 1970-åra, noe som delvis skyltes innføring av forbruks-subsidier og kompensasjon for merverdiavgifta på kjøtt. I Ernæringsmeldinga ble det sagt at "ut fra en samlet vurdering bør en derfor ta sikte på å holde kjøttforbruket pr. person omlag på det nåværende nivå", dvs. 1975-76 nivå på ca. 48 kg. I dag ligger forbruket noe over dette, men fortsatt er kjøttforbruket i Norge lågt sammenliknet med andre europeiske land (se tab. 6).

Eggforbruket er i dag på ca. 11 kg pr. person, omtrent på samme nivå som i Danmark og Finland, men bare omtrent halvparten av eggforbruket i USA. Vårt forbruk av egg i dag svarer omtrent til Ernæringsmeldingas målsetting for 1990 eller litt over.

Når det gjelder mjølk og mjølkeprodukter, har forbruket av konsummjølk gått ned og var i 1978 på ca. 160 kg pr. person, en reduksjon på ca. 16 kg i løpet av 10 år. For skummamjølk, fløte, smør og ost har forbruket økt, særlig gjelder dette skummamjølk- og osteforbruket.

Etter Ernæringsmeldinga sine målsettinger bør forbruket av heilmjølk reduseres ytterligere til ca. 135 kg i 1990, mens forbruket av skummamjølk bør fordobles i den samme perioden til ca. 60 kg.

4.2 MATVAREFORBRUKET I NOEN OECD-LAND

En jamføring av matvareforbruket med andre land kan ha en viss interesse. En slik jamføring er foretatt av OECD for året 1971. Sjøl om forbruket har endret seg etter den tid, kan jamføringen allikevel være av interesse, fordi den viser forskjellene i forbruksstrukturen.

Tabell 6. Matvarer pr. person pr. år i en del OECD-land i 1971. Kg

	Sverige	Danmark	Finland	Storbri- tannia	USA	Nederland	Norge
Korn, inkl. ris	61,2	70,4	78,0	72,3	64,4	66,5	69,6
Sukker, sirup, honning	43,5	49,7	44,7	49,7	53,8	52,5	40,5
Matpoteter	83,6	75,1	79,0	101,0	46,2	84,9	84,4
Grønsaker	41,5	47,5	20,5	61,8	100,1	87,1	35,5
Frukt	82,2	58,4	50,1	51,0	72,2	88,5	67,9
Kjøtt, eksk. svinekjøtt	22,7	25,5	23,7	45,6	77,6	27,4	23,7
Svinekjøtt	26,9	30,8	22,2	25,4	33,1	29,3	18,2
Innmat	2,6	7,0	6,7	4,2	5,0	4,9	2,5
Egg	12,5	10,9	10,4	15,0	18,5	11,2	9,8
Heilmjølk	111,3	121,9	261,3	140,7	117,2	103,3	170,5
Skummamjølk	59,8	60,8	52,3	—	28,5	40,2	14,6
Fløte	6,5	9,3	—	1,5	—	1,8	7,3
Kondensert mjølk og tørrmjølk	3,9	0,6	2,2	6,0	7,8	12,7	6,6
Ost	9,3	9,9	4,8	5,6	7,9	8,7	9,8
Fisk	20,6	35,3	11,5	22,9	6,5	11,6	37,6
Smør	5,3	8,7	14,7	8,3	2,3	2,3	4,9
Margarin	17,2	18,1	6,9	5,8	5,0	17,8	20,4

KILDE: St.meld. nr. 32 (1975-76).

Oversikten viser at forbruket av brødkorn ligger på et middels nivå i Norge om vi jamfører med de andre OECD-land.

Derimot har vi et beskjedent forbruk av grønsaker og frukt. For kjøtt (ekskl. svinekjøtt) ligger forbruket på omtrent samme nivå i alle de nordiske land, mens Storbritannia og spesielt USA har et langt høyere forbruk. Svinekjøttforbruket er mindre i Norge enn i de andre landa vi sammenlikner oss med, sjøl om forbruket har økt i de seinere år.

Når det gjelder mjølkeforbruket ligger Finland i en særklasse på topp, men Norge har det nest høyeste konsummjølkforbruket. Forbruket av skummæ mjølk er lågt i vårt land, men forbruket har vært økende i de seinere år.

Det registrerte fiskeforbruk pr. innbygger er i Norge omtrent dobbelt så stort som i Sverige, og vel 3 ganger så stort som i Finland. Smørforbruket i Norge er relativt lågt sammenliknet med Danmark og Finland, men vi ligger på topp når det gjelder forbruk av margarin.

Rent generelt kan vi si at kostholdsmønsteret i den rike del av verden er blitt stadig mer ressurskrevende, noe som ikke minst henger sammen med et økt forbruk av animalske matvarer.

Som en illustrasjon på økningen i ressursforbruk kan en nytte kornforbruket pr. person og år i de ulike deler av verden som målestokk, dvs. forbruket av såkalte primærkalorier.

Det er rekna ut at det totale årsforbruket av korn i USA ligger på omkring 1000 kg pr. person. Av dette brukes bare ca. 70 kg direkte til konsum, resten blir foredla gjennom husdyra og forbrukes som husdyrprodukter. Et tilsvarende overslag for Norge viser et totalforbruk på ca. 430 kg korn pr. person. I Kina derimot er det totale årsforbruket av korn anslått til ca. 200 kg pr. person, og det meste av dette, hele 160 kg, nyttes direkte til mat.

Dette viser bare at et stort forbruk av husdyrprodukter som er produsert på korn og kraftfôr egentlig representerer en form for luksusforbruk. Det ligger derfor et betydelig potensial for økt sjølforsyning i en omlegging av forbruket fra animalske i retning av større forbruk av vegetabiliske matvarer.

I 1969 la FAO fram en global rammeplan for jordbruksproduksjonen i relasjon til folketilveksten i verden. I følge denne vil veksten i befolkningen for 25-årsperioden 1960-85 kreve at matforsyningene totalt sett øker med ca. 80 pst. i den samme perioden. Dette ville være nødvendig bare for å opprettholde den samme ernæringsstandard og de samme forbruksvanene. Det ble pekt på at dersom inntektsnivået i utviklingslanda heves, vil også etterspørselen stige og forbruksstrukturen endres.

I rapporten er det rekna med at en overveiende del av økningen i den samla etterspørselen, ca. 70 pst., skyldes befolkningsveksten. Videre at den nødvendige årlige økning i matforsyningene måtte ligge på 3-4 pst. Den årlige økning i matproduksjonen hadde år om annet ligget på bare ca. 2,7 pst. da rapporten ble framlagt. Konklusjonen var derfor at matproduksjonen i verden måtte økes langt raskere enn hva som hadde vært tilfelle opp til da, og at det var nødvendig med diverse tiltak som kunne øke produktiviteten i landbruket i verden.

Det er imidlertid verdt å merke seg at i hele etterkrigsperioden, da bekymringene for den globale matvareforsyningen har vært økende, har det jamt over rådd markedsmessige overskott i verdens matvareproduksjon. Det meste av dette overskottet har imidlertid vært å finne i USA. Det er pekt på at to av de viktigste matreservene i denne perioden er

- (1) kornlagrene i de store korneksporterende land og
- (2) store u-utnyttede åkerareal som ligger i reserve (The Soil Bank System). Verdens kornreserver har gjennom de siste 20-25 år svinget mellom 100 mill. tonn og 155 mill. tonn. Når lagrene nærmer seg nedre grense har dette vanligvis slått ut i knapphets-symptomer på markedet og stigende priser (Lester Brown, 1974).

I normale avlingsår har det til denne tid vært lett å få kjøpt det kornet vi måtte ønske å kjøpe på verdensmarkedet. Vi må allikevel konstatere at på grunn av befolkningsøkningen i verden, og at tidligere eksportland nå må importere korn, er størrelsen på kornreservene blitt mindre relativt sett. Avstanden fra en overskottssituasjon til en situasjon med knapphet på korn er følgelig blitt stadig mindre.

5. PRODUKSJON OG MARKEDSDEKNING FOR PLANTEPRODUKTER I NORGE

5.1 PLANTEPRODUKSJONEN GENERELT

Den samla planteproduksjon i Norge bereknet i forenheter, har trass i nedgangen i jordbruksarealet hatt en svakt stigende trend i hele etterkrigstida. Dette skyldes at økt avkastning pr. arealenhet for de enkelte vekster har mer enn oppveiet tilbakegangen i arealet.

Tabell 7. Avlingsutbytte på innmark i alt og pr. dekar (eksklusiv hagebruk)

År	Mill. f.e.	F.e. pr. dekar
1956-60	2 630	267
1965-69	2 710	278
1970	2 822	310
1972	3 010	326
1974	3 166	356
1976	2 848	322
1978	3 088	346

Som det går fram av tabellen ble samla planteproduksjon for året 1978 bereknet til 3088 mill. f.e. Dette tilsvarte 346 f.e. pr. dekar høstet areal (inkl. kulturbeite) mot 267 f.e. pr. dekar i slutten av 1950-åra. Over en 20-års periode har avlingene pr. dekar økt med ca. 30 pst.

Økningen i avkastningen pr. dekar skyldes flere ting, bl.a. forskningen. Som et eksempel på hva forskningen betyr, er det bereknet at over en 10-årsperiode har middelavlingen av korn p.g.a. sortsforbedringer økt ca. 4 kg pr. dekar og år. Med det kornareal vi hadde i 1978 tilsvarte foredlingsgevinsten ca. 12 000 tonn korn, til en samla verdi av ca. 15-16 mill.kroner. Samme produksjonsøkning basert på økt nydyrking ville kreve ca. 34 000 dekar ny jord. Ut fra den målsetting som er satt opp for "mer mat av egen jord" gir såleis forskningen hog forrentning

av innsatsen. Dette gjelder såvel i planteproduksjonen som i husdyrproduksjonen.

5.2 PRODUKSJON OG MARKEDSDEKNING FOR KORN

Den landbrukspolitiske og ernæringsmessige målsetting når det gjelder korn går ut på at norsk kornproduksjon skal utvides i vesentlig grad. I åra fram til 1990 forutsettes det at produksjonen skal økes med 500 000 tonn, eller ca. 50 pst. For å kunne greie dette forutsettes det en arealutvidelse i løpet av perioden fra knapt 3 mill. dekar i 1970-åra til 3,6 mill. dekar i 1990. En vesentlig del av produksjonsutvidelsen forutsettes å komme som økt matkornproduksjon.

Denne målsettinga for en ytterligere utvidelse av norsk korndyrking i 1980-åra svarer omtrent til den arealøkning vi har hatt i 1970-åra.

Etter en økning i kornarealet på ca. 90 000 dekar eller 3,4 pst. pr. år i perioden 1967 til 1975, ble det i 1976 en stagnasjon. Fra 1977 har vi hatt en viss økning igjen, men allikevel noe mindre enn forutsetningene for de landbrukspolitiske målsettingene.

Budsjettnemnda for Jordbruket peker på at den svake økningen i kornarealet i de seinere år trolig henger sammen med bedrede forhold for mjølkeproduksjonen. Forholdet kornpris/mjølkepris har vært i disfavør av korndyrkerne. Dette har gjort husdyrholdet mer attraktivt og motvirket videre overgang til kornproduksjon. De dårlige avlingsåra 1975 og 1976 kan også ha hatt en negativ virkning på interessa for korndyrking.

Dyrking av brødkorn har tatt seg merkbart opp i de siste åra. Arealet av kveite og rug som fram til begynnelsen av 1970-åra lå på rundt 50 000 dekar, var i 1978 kommet opp i 227 000 dekar. Dette har da også ført til en vesentlig større sjølforsyning av brødkorn enn tidligere (19 pst. i 1978).

Tabell 8. Produksjon, salg og import av korn, mill kg

	1974	1976	1978	1982 ¹⁾
<u>Produksjon i alt</u>	1.128,2	846,7	1.126,5	1.197,9
Herav kveite og rug	73,1	71,8	87,4	77,6
<u>Salg i alt</u>	850,4	687,9	939,6	998,6
Heimeforbruk matkorn	0,9	0,9	0,9	0,9
Oljevekster	6,7	8,6	8,6	13,0
<u>Import</u>				
Kveite og rug og blanding av kveite og rug	352,1	384,2	329,8	407,6
Bygg	125,7	74,6		17,4
Mais og annet korn	235,5	323,8	271,9	300,2

1) Foreløpige tall

Basisprisene for korn er gjengitt i tabellen nedenfor. Dette er garanterte priser som blir avtalt under jordbruksforhandlingene og gjelder for matkornkvalitet.

Tabell 9. Basispriser for korn av matkornkvalitet, øre pr.kg

	1974	1976	1978	1982/83
Kveite	128	151	176	278
Rug	115	138	163	265
Bygg	103	126	151	228
Havre og blandkorn	96	118	143	202

5.3 PRODUKSJON OG MARKEDSDEKNING FOR POTETER

Fra midten av 1960-åra til midten av 1970-åra gikk potetdyrkinga her i landet jevnt og sikkert tilbake. I 1975 fikk vi den minste potetavling som er berekna i noe år i dette århundre. Arealet brukt til poteter det året var hele 16 pst. mindre enn året før, men steg igjen i 1976 med 12 pst. til 279 000 dekar. Seinere har potetarealet variert mellom 250 000 og 280 000 dekar. Sammen med tilbakegangen i potetarealet

har det også skjedd en strukturendring i potetproduksjonen. Det er blitt langt færre potetdyrkere, men de som dyrker poteter har økt potetarealet. Av de knapt 84 000 bruk som dyrka poteter i 1978, hadde 2600 20 dekar og mer, og disse bruka hadde 37 pst. av potetarealet. To tredjeparter, eller ca. 60 000 dyrkere hadde mindre enn 2 dekar, dvs. at de dyrka poteter bare til eget bruk.

For å kunne oppnå full dekning av det innenlandske behovet for matpoteter og av råvarer til potetindustrien av norsk produksjon i et normalt avlingsår, rekner Budsjettneemnda for Jordbruket med at med nåværende forbruksnivå kreves det et potetareal på 270 000 dekar, som er det minsteareal vi trenger. Dette arealet gir imidlertid ikke noen reserve i år med ugunstige vekstvilkår, og det er som kjent variasjonene i vekstvilkårene som er årsaken til de store avlingsvariasjonene for poteter.

Forbruket av matpoteter har i de seinere år gått stadig nedover. Forbruket av potetprodukter som pottes frites, potetmos, chips m.v. har derimot vært økende, og såleis oppveiet noe av nedgangen i forbruket av matpoteter ellers.

Tabell 10. Potetdyrkingens omfang og bruken av produksjonen

	1974/75	1975/76	1978	1982 ¹⁾
Antall dyrkere	96 500	88 900	83 700	
Areal	297 000	248 500	250 000	211.400
Produksjon, mill. kg	847,2	435,4	625,0	476,0
Salg, matpoteter, mill. kg	213,2	148,9	251,0	194,6
Salg, potetmjøl, mill. kg	92,0	40,0	70,0	58,0
Salg, sprit, mill. kg	40,0	19,5	24,0	15,0
Salg, mos/flakes, chips og pottes frites, mill. kg	31,0	30,0	40,0	45,0
Heimeforbruk til mat, mill. kg	45,3	40,8	37,5	40,9
Import, mill. kg	0,7	50,0	0,1	18,1

1) Foreløpige tall

Med stadig færre bruk med husdyrhold sammen med konsentrasjonen i potetdyrkinga, er forbruket av poteter til dyrefôr etter hvert blitt svært lite. Oppføring av overskottskvanta av poteter er derfor ikke lenger den samme markedsregulator som tidligere. Såleis har nedlegginga av poteter i silo vært ubetydelig i de seinere tider.

5.4 PRODUKSJON OG MARKEDSDEKNING FOR HAGEBRUKSPRODUKTER

Produksjonsvolumet av hagebruksproduktene er opprettholdt og tildels økt, men antall dyrkere av de respektive hagebruksvekster for salg er gått tilbake år for år. Det er blitt færre og større dyrkere, slik som tilfelle har vært når det gjelder potetene.

Grønnsakarealet har holdt seg svært stabilt gjennom lengre tid med et areal på mellom 55 000 og 60 000 dekar ialt. Det har skjedd visse forskyvninger mellom de ulike grønnsakvekstene. Såleis er arealet av erter og bønner fordoblet i løpet av 1970-åra, og legger nå beslag på omtrent 1/5 av heile grønnsakarealet på friland.

Tabell 11. Produksjon av hagebruksprodukter, mill. kg

	1972	1974	1976	1978	1982
Grønnsaker	139	132	123	183	162
Herav under glass	14	16	17	17	19
Frukt	82	87	89	91	75
Hagebær	36	36	36	42	50

Forbruket av hagebruksprodukter har vist en jevn stigning gjennom åra. For grønnsaker ligger årsforbruket i dag på ca. 50 kg i gjennomsnitt pr. innbygger. Det kan variere litt fra år til år alt etter hvordan tilgangen på norskprodusert vare er. Norske grønnsaker dekker år om anna 80-85 pst. av vårt totalforbruk i kg vare.

Importen omfatter i det vesentligste løk, tomater og blomkål når det gjelder friske grønnsaker. I tillegg kommer en del

hermetiske og konserverte grønnsaker. Importandelen på 15-20 pst. av samla årsforbruk, har i de siste åra hatt bare mindre årlige variasjoner.

Norsk fruktproduksjon dekker år om anna omkring 30-35 pst. av årsforbruket, altså langt mindre enn for grønnsakenes vedkommende. I et normalår ligger totalavlinga av frukt på omkring 85 mill.kg. Årsimporten av frisk frukt dreier seg om 165-170 mill. kg, hvorav sitrusfrukt utgjør 40 pst. og bananer 22-23 pst. Importen av epler har i de siste åra ligget på mellom 25-35 mill. kg.

Importen er i henhold til jordbruksavtalen regulert i tida 1. mai til 31. januar. I resten av året er importen fri.

I tillegg til talla for fruktimporten kommer importen av tørket og hermetisk frukt med 20-25 mill. kg.

Tabell 12. Forbruk av grønnsaker, frukt og hagebær (engrosnivå)

	1959	1969	1978	1982 ¹⁾
<u>Forbruk i alt, mill. kg:</u>				
Grønnsaker*	149	153	179	201
Herav norsk*	129	134	148	165
Import	20	19	31	36
Frukt og hagebær	227	267	306	319
Herav norsk	109	98	111	104
Import	118	169	195	215
<u>Årsforbruk i kg pr. innbygger</u>				
Grønnsaker	42	40	44	49
Frukt og hagebær	64	69	76	78

KILDE: Jordbrukets totalregnskap.

* I forbruket er også medregnet forbruk av matkålrot og anslag for andre uspesifiserte vekster fra kjøkkenhager.

1) Foreløpige tall.

Dyrkinga av hagebær er ikke stor nok til å dekke det innenlandske behovet. Til konserverindustrien må det såleis importeres både jordbær, bringebær og solbær. Like ens importeres ferdig saft og konsentrat, i første rekke av solbær. Markedsmessig er det her plass for en produksjonsutvidelse.

6. PRODUKSJON OG MARKEDSDEKNING FOR HUSDYRPRODUKTER

6.1 HUSDYRPRODUKSJONEN GENERELT

Husdyrproduksjonens størrelse bestemmes av en rekke forhold, bl.a. størrelsen på og endringene i dyrebestanden, avkastningen pr. dyr osv.

Hvordan husdyrbestanden har endret seg i etterkrigstida går fram av tabellen nedenfor.

Tabell 13. Oversikt over husdyrbestanden i Norge, 1000 stykker

	Hester	Mjølkekyr	Sau	Geit	Svin	Høner
1949		769	892	105	419	3 711
1959	117	598	861	76	475	3 011
1969	42	437	853	72	658	3 836
1979	21	373	863	72	687	4 116
1982	15	385	960	71	701	4 190

Kilde: Statistisk Sentralbyrå. Jordbrukstellingene

Statistikken viser at de største endringene i husdyrbestanden har funnet sted når det gjelder antallet av mjølkekyr og geiter. Vi ser at i etterkrigstida er tallet på mjølkekyr og geiter blitt mer enn halvert. For vinterfõra sauer og for høner har endringene vært små, derimot har det skjedd en betydelig ekspansjon når det gjelder svineholdet.

Når det gjelder avkastningen pr. dyr, har det vært en jevnt økende avkastning for de fleste dyregruppene. I perioden fra 1969 til 1978 har mjølkeytelsen pr. ku f.eks. steget med ca. 20 pst. i gjennomsnitt. Produksjonen av storfé- og kalvekjøtt pr. ku steg med heile 34 pst. og produksjonen av sauekjøtt med ca. 9 pst. pr. vinterfõra sau.

Den store avkastningsøkningen i produksjonen av storfékjøtt pr. ku skyldes både økte slaktevekter og bedre utnyttelse av spekalvreserven. Det regnes med at det fortsatt er en del å gå på her før kjøttpotensialet er utnyttet. Ved vurdering av talla bør en være oppmerksom på at det ikke er korrigert for den slaktemengda som nedgangen i kutallet representerer.

Økningen i produksjonen av sauekjøtt i forhold til bestanden av voksne dyr, skyldes dels økt lammetall, dels høyere slaktevekt, og dels at en økende andel av søyene lammer i første leveår.

I svineholdet har det av kvalitetsmessige årsaker ikke vært lagt vekt på å øke slaktevekta, men effektivitetsøkningen kommer til uttrykk gjennom økt veksthastighet og lågere førforbruk.

Avkastninga i eggproduksjonen har også hatt en markert økning. Fra 1969 til 1978 er det berekna en økning i produksjonen pr. årshøne på ca. 16 pst.

Tabell 14. Produksjon av mjølk, kjøtt og egg regnet pr. avlsdyr

	1959	1969	1978	1982
Mjølk, liter pr. ku	2 566	4 001	4 814	5 137
Mjølk, liter pr. geit	283	386	449	421
Storfé- og kalvekjøtt, kg pr. ku	81,2	134,4	180,0	204
Sauekjøtt, kg pr. sau over 1 år	17,3	20,2	22,0	23,6
Svinekjøtt, kg pr. avlspurke	804	867	926	914
Egg, kg pr. årshøne	—	8,81	10,2	10,9

Tabell 15. Husdyrproduksjonen berekna på kaloribasis, mill.Kcal*

	Mjølk	Kjøtt	Flesk	Egg	Ialt	Relative tall (1970 = 100)	
						Husdyr- prod.	Folke- mengde
1959	1 689	111	169	46	1 415	90	92
1969	1 231	135	184	55	1 605	102	99
1978	1 285	154	210	56	1 705	108	105

KILDE: Statens Ernæringsråd.

* For mjølk og svinekjøtt er omregningsfaktoren endret i samsvar med endringene i fettinnhold i disse produktene.

Fra midten av 1960-åra har produksjonsøkningen totalt sett vært noe større enn økningen i landets folketall. Produksjonen av mjølk, kjøtt og egg har stort sett hatt samme stigning, mens fleskeproduksjonen har økt noe mer.

Distriktsvise forskyvninger i produksjonen kommer også klart til syne. Mest markert er dette i mjølkeproduksjonen.

6.2 PRODUKSJON OG MARKEDSDEKNING FOR MJØLK

I 1982 var det i Norge i alt 384 000 mjølkekyr fordelt på 35 300 buskaper. Dette svarer til knapt 11 mjølkekyr i gjennomsnitt pr. buskap. Utvalgstellinga i 1982 tyder på en viss stabilisering, kanskje en liten økning i kubestanden. Det ventes fortsatt en liten nedgang i antall buskaper, og det er de minste mjølkeproduksjonsbruka som slutter med mjølkeproduksjon. Strukturendringene i mjølkeproduksjonen betyr at en stadig større andel av mjølkemengden kommer fra de større buskapene. Konsentrasjonsgraden i mjølkeproduksjonen er allikevel mindre enn i produksjonen av flesk og egg.

Mjølkeproduksjonen steg jevnt og sikkert gjennom 1970-åra sett under ett, og lå 13-14 pct. høyere i 1982 enn i 1972. Antallet mjølkekyr hadde i den samme perioden gått ned med ca. 12 pct., mens antallet mjølkeproduksjonsbruk med hele 44 pct. Den totale mjølkeproduksjonen var i 1982 på 1.989 mill. liter, herav ca. 28 mill. liter geitemjølk.

Leveransen til meieriene har økt i de seinere åra totalt sett, men det varierer noe mellom de ulike landsdelene. Det har i 1970-åra spesielt vært en markert stigning i Finnmark, og forsyningssituasjonen for mjølk for Nord-Norge som helhet har bedret seg mye. Det har vært en relativ tilbakegang for flatbygdene og i skogsbygdene over Østlandet, men forøvrig en viss økning i de andre delene av landet.

Totalproduksjonen av mjølk er nå kommet opp på et nivå som overstiger produksjonsmålet. Det tar sikte på en produksjon som dekker det innenlandske behovet for mjølk, med tillegg av en nødvendig margin for å sikre behovsdekning til alle årstider og i alle landsdeler.

Tabell 16. Produksjonsutviklinga for kumjølkk

	Mill. liter			Relative tall, 1960=100		
	Produk- sjon	Meieri- leveranse	Annen anvend.	Produk- sjon	Meieri- leveranse	Annen anvend.
1960	1 562	1 268	294	100	100	100
1970	1 653	1 521	130	106	120	44
1975	1 765	1 673	92	113	132	31
1976	1 818	1 727	91	117	136	31
1977	1 812	1 729	83	116	136	28
1978	1 790	1 711	79	115	135	27
1982	1 989	1 907	82	119	123	62

KILDE: L.S. Årbok.

Geitmjølkkproduksjonen har vært omtrent tilstrekkelig til å gi markedsdekning for ekte geitost, unntatt i vintermånedene januar og februar når produksjonen er på et lavmål.

6.2.1 Produksjon av smør og ost

Ca. 50 pst. av meierienes mjølkemengde blir år om annet solgt som heilmjølkk. Fra midten av 1960-åra har denne andelen ligget på mellom 50,5 og 52,5 pst.

Produksjonen av smør, inkl. gardssmør, har ligget på ca. 20 mill. kg pr. år og meierienes osteproduksjon på omkring 60-65 mill. kg.

Tabell 17. Produksjon av smør og ost, tonn

	1970	1975	1978	1982
Meierismør	17 584	19 512	19 815	24 079
Gardssmør, salg	1 149	746	539	415
Gardssmør, heimeforbruk	240	167	120	90
Ialt	18 973	20 425	20 474	24 584
Brunost				17 370
Kvitost	36 957	17 336	16 452	54 215
Seterost	73	65	44	75
Ialt	52 327	60 935	66 143	71 660

6.2.2 Forbruk og markedsdekning av mjølk og mjølkeprodukter

Forbruket av heilmjølk til konsum og fløyte berekna som heilmjølk har i heile etterkrigstida gått tilbake, både totalt og pr. innbygger. På årsbasis gikk såleis forbruket pr. innbygger ned fra 238 liter i 1970 til 222 liter i 1978, en nedgang på knapt 7 pst., dvs. en nedgang på 0,8 pst. pr. år.

Forbruket av skumma mjølk har derimot økt i betydelig grad. I 5-årsperioden 1974-78 økte forbruket fra 20 liter til 30 liter pr. innbygger og år. En økning i forbruket av magermjølk på bekostning av heilmjølka er i samsvar med målsettinga i Ernæringsmeldinga.

Forbruket av smør er lågt i Norge sammenlikna med forbruket i våre naboland. Dette skyldes ikke minst det høge margarinforbruket her i landet.

I slutten av 1960-åra økte smørforbruket forholdsvis sterkt, bl.a. på grunn av subsidier fra Staten og kraftförfondet, og lå noen år på ca. 6 kg pr. person. Da subsidiene ble reduserte, gikk forbruket ned igjen. Forbruket av smør var i 1978 ca. 5,3 kg pr. innbygger, et forbruk som har vært omtrent konstant i 1970-åra.

Vårt osteforbruk er også relativt lågt, ca. 11,5 kg pr. innbygger i 1978. I 1969 var osteforbruket ca. 9 kg i gjennomsnitt, slik at det i 1970-åra har vært en økning på 2-3 kg pr. person.

Det har vært en tendens til økning i forbruket av kvitost på bekostning av brunostforbruket.

Ar om annet er det blitt eksportert omkring 20 mill. kg ost.

Forbruket av mjølk og mjølkeprodukter er vist i tabellen på neste side.

Tabell 18. Forbruk av mjølk og mjølkeprodukter

	1959	1969	1978	1982
<u>Årsforbruk ialt:</u>				
Konsummjølk, mill kg*	646	699	668	666
Fløyte, bereknet som 35 % mill. kg	18	25	29	29
Skummet mjølk, mill kg	40	54	121	140
Smør, mill. kg	11	21	22	20
Ost, mill. kg	31	34	47	50
<u>Årsforbruk pr. innbygger:</u>				
Heilmjølk, kg	182	182	165	162
Fløyte, kg	5	6	7	7
Skumma mjølk, kg	11	14	30	34
Smør, kg	3,2	5,4	5,3	4,9
Ost, kg	8,6	8,9	11,5	12,1

* Inklusive heimeforbruk av mjølk, samt tørr- og kondensert mjølk.

6.2.3 Produksjonsregulerende tiltak

Økningen i mjølkeproduksjonen i 1970- og 1980-åra, og nedgangen i konsummjølkforbruket, har ført til et betydelig mjølkeoverskott. Dette overskottet har måttet gå til andre anvendelser som har gitt dårligere betaling for mjølkeliteren. Denne utviklinga har bl.a. ført til at produsentene har hatt vansker med å oppnå den økning i mjølkeprisen som jordbruksavtalen har forutsatt.

Fra og med 1977 innførte meieribruket et system med bonus til de produsentene som ikke økte, eller som reduserte sine mjølkeleveranser, den såkalte bonusordningen. Ordningen svarte til forventningene så lenge overproduksjonen var moderat. Den reduserte, men stoppet ikke produksjonsøkningen.

Med virkning fra 1. januar 1983 ble bonusordningen avløst av en toppris-ordning på mjølk, som er et langt sterkere produksjonsregulerende virkemiddel.

I avrekningsprisen for mjølka inngår diverse tilskottsordninger som kompliserer berekninga. Mjølkeprisen i tabell 19 er berekna på grunnlag av meierisamvirkets rekneskap, eksklusivt distriktstilskott, kvantumsavgrensa tilskott, og eventuell inntekt fra sidevirksomhet ved meieria.

Tabell 19. Gjennomsnittlige utbetalingspriser for mjølk.
Øre pr. liter

	Kumjølk	Geitmjølk
1970	96,5	140,2
1971	100,6	154,0
1972	103,0	156,5
1973	107,0	161,0
1974	122,0	185,0
1975	144,0	213,0
1976	162,0	251,0
1977	178,0	277,0
1978	191,0	296,0
1982	230,7	369,0

KILDE: Budsjettnemnda for Jordbruket.

6.3 PRODUKSJON OG MARKEDSDEKNING FOR KJØTT

6.3.1 Kjøttproduksjonen

Kjøttproduksjonen i vårt land hadde en relativ sterk økning i førstningen av 1970-åra. Etter å ha stabilisert seg er det tendenser til ny økning og bedre markedsdekning for kjøtt.

Den samla produksjon av kjøtt og flesk var i 1978 på vel 178 mill. kg. Sett i forhold til målsettingene for norsk kjøttproduksjon har produksjonen av storfekjøtt allerede passert produksjonsmålsettinga for 1980, mens svinekjøttproduksjonen derimot lå betydelig under målsettinga.

Tabell 20. Produksjonen av kjøtt, tonn (salg og heimeforbruk)

	1970	1975	1978	1982 ¹⁾
Storfé og kalv	55 000	67 800	69 400	81 300
Sau	16 500	16 100	18 200	23 700
Geit/hest/rein m.v.	3 400	2 500	3 100	3 400
Fjørnfé	6 300	8 400	10 100	10 000
Sum	81 200	94 800	100 800	118 400
Svinekjøtt	64 600	77 300	77 600	81 400
Ialt	145 800	172 100	178 400	199 800

KILDE: L.S. Årbok 1970 og 1982

1) Foreløpige tall

6.3.2 Forbruk og markedsdekning av kjøtt

Forbruket av kjøtt har i de seinere åra vist en kontinuerlig økning. I 1978 var årsforbruket 49,2 kg pr. innbygger, mot 39,6 kg i 1970 og 35,3 kg i 1960. Det er forbruket av svinekjøtt som har økt sterkest, sett over noe lengre tid, men det har også vært en relativt sterk forbruksøkning av storfekjøtt og fjørnfekjøtt. Forbruksøkningen var særlig markert i midten av 1970-åra da det ble vedtatt å innføre forbrukssubsidier for kjøtt samtidig som det ble gitt kompensasjon for merverdiavgifta.

I perioden 1970-78 økte kjøttforbruket såleis med heile 25 pst. Ved utgangen av perioden lå kjøttforbruket ca. 20 pst. høgere enn Ernæringsmeldingas målsetting for (1980) og 1990.

Målsettinga gikk ut på å stabilisere kjøttforbruket i Norge til nivået på midten av 1970-tallet på omkring 46 kg.

Etterspørselsanalyser for kjøtt som er utført ved Institutt for landbruksøkonomi (1978), tyder på at veksten i privatdisponibel inntekt forklarer en vesentlig del av veksten i kjøttforbruket pr. person i etterkrigstida. I undersøkelsen ble det såleis funnet relativt høge positive inntektselastisitetsskoeffisienter for alle kjøttslagene:

Storfekjøtt	E = 0,8
Flesk	E = 0,6
Saukjøtt	E = 0,8 - 1,5 (varierende over tida)
Kjøtt i alt	E = 0,75

La oss f.eks. anta at inntektselastisiteten for kjøtt og flesk som gruppe er $E = 0,75$, og at den årlige veksten i privatdisponibel inntekt er 2 pst. Dette vil bety at under ellers like forhold vil det årlige totale kjøttforbruket øke med $(2 \text{ pst.} \cdot 0,75) 1,5 \text{ pst. pr. forbruker}$.

En annen årsak til den sterke veksten i kjøttforbruket kan være at prisen på fisk og fiskeprodukter, som vel kan sies å være de viktigste substitutter for kjøtt, har steget relativt sterkere enn prisen på kjøtt og flesk.

Tabell 21. Forbruk av kjøtt ialt og pr. innbygger

	1960	1970	1975	1978	1982
Forbruk, mill. kg:					
Svinekjøtt	55,3	70,6	85,3	84,2	74,0
Annet kjøtt	71,2	82,2	107,7	115,2	112,1
Ialt	126,5	152,8	193,0	199,4	186,1
Forbruk pr. innbygger, kg:					
Svinekjøtt	15,4	18,2	21,3	20,8	19,8
Annet kjøtt	19,9	21,4	26,9	28,4	29,2
Ialt	35,3	39,6	48,2	49,2	49,0

KILDE: L.S. Årbok 1979 og 1982

I de seinere år har det vært et markedsmessig underskott både av svinekjøtt og av annet kjøtt, hovedsakelig som følge av den sterke forbruksøkningen. Importert vare dekket i 1978 hele 10 pst. av forbruket av kjøtt.

Kjøttforbruket i 1982 fordelte seg på de ulike kjøttslag slik (etter Statens Ernæringsråd):

Svinekjøtt	41,5 %
Storfekjøtt	39,5 "
Sau og lam	11,6 "
Fjørfe kjøtt	5,8 "
Annet kjøtt	1,6 "

Pris til produsent

Tabell 22. Utbetalingsprisene pr. kg kjøtt i henhold til jordbrukets totalregnskap

	1970	1975	1976	1977	1978	1982 ¹⁾
Storfékjøtt	8,51	13,37	16,05	19,08	21,02	26,61
Kalvekjøtt	9,65	12,55	15,29	18,68	20,69	28,48
Sau- og lammekjøtt	9,12	15,17	18,67	21,57	22,71	29,25
Geitekjøtt	6,18	13,04	15,85	18,11	19,26	26,69
Svinekjøtt	6,87	9,94	11,65	13,44	14,5	19,66

1) Foreløpige tall

KILDE: L.S. Årbok.

Det er engrosprisen for kjøtt som fastsettes i jordbruksavtalen.

De gjennomsnittlige utbetalingsprisene til produsent blir imidlertid noe lavere enn jordbruksavtalens priser, fordi avtaleprisen er engros-priser for representantvarer innen de enkelte varegruppene. For de øvrige kvalitetene settes prisene i et rimelig forhold til representantvarene.

Jordbruksorganisasjonene påtar seg gjennom prisnoteringer og markedsregulerende tiltak å holde gjennomsnittsprisene på eller under de avtalte gjennomsnittsprisene. Avtaleprisene er på ingen måte garanterte priser. De er avhengige av hvordan omsetningsorganisasjonene greier å regulere markedet. I dette systemet er det innført ei øvre prisgrense som ligger 10 pst. over avtaleprisen for kjøtt. Dersom prisen for en eller flere representantvarer i to på hverandre følgende ukenoteringer ligger over øvre prisgrense, åpnes det for fri import for alle varer innen vedkommende gruppe. Markedsprisen vil på denne måten bli presset ned på avtalenivået eller under dette.

6.4 EGG OG FJØRFÉKJØTT

Det har i en årrekke vært relativ god balanse mellom produksjon og innenlands forbruk av egg. De årlige variasjonene som alltid vil forekomme med små produksjonstopper i enkelte år, har ikke skapt nevneverdige markedsmessige problemer. Jamt over

har årsproduksjonen ligget litt i underkant av årsforbruket, men noen år har reguleringseksporten vært litt større enn reguleringsimporten.

I de seinere tider har det skjedd store strukturelle endringer i eggproduksjonen. Den relative konsentrasjonsgraden i eggproduksjonen har alltid vært høg, og høgere enn i de fleste andre husdyrproduksjonene, men konsentrasjonsgraden har økt ytterligere i de seinere år.

I 1959 produserte 11 pst. av eggprodusentene 50 pst. av eggkvantumet. I 1969 hadde 3 pst. av eggprodusentene 50 pst. av produksjonen. I løpet av 1970-åra har denne utviklinga fortsatt, slik at 50 pst. av totalproduksjonen nå dekkes av bare 1-2 pst. av de største eggprodusentene.

Antallet eggprodusenter er samtidig sterkt redusert. Mens det i 1970 var 43 000 bruk som hadde høner, var tallet redusert til 14 600 i 1978.

Eggforbruket pr. innbygger økte med ca. 10 pst. i perioden 1960-70. I 1970-åra synes imidlertid eggforbruket å ha stabilisert seg på omkring 10 kg pr. innbygger og år.

Tabell 23. Produksjon og forbruk (engrosnivå) av egg

	1960	1970	1975	1978	1982
Produksjon, mill. kg	33,1	37,9	37,7	39,3	49,4
Herav til salg og heimeforbruk, mill. kg	32,7	37,1	36,7	38,1	48,2
Eksport, mill. kg	1,6	0,5	0,2	0,1	0,3
Import, mill. kg	0,2	0,7	0,4	1,6	0,4
Forbruk, mill. kg	31,3	37,3	36,7	39,5	47,2
Forbruk pr. innbygger, kg	8,7	9,6	9,2	9,7	11,5

I 10-årsperioden 1965-75 steg produksjonen av fjørnfé-kjøtt med ca. 150 pst., fra 3 300 tonn til 8 300 tonn. Det meste av økningen falt på broiler. Økningen i etterspørselen

etter fjørfékjøtt økte ikke i samme grad, og det førte til markedsmessige problemer. Etter at det fra 1977 ble innført momskompensasjon også for fjørfékjøtt, økte etterspørselen slik at det til tider var nødvendig med reguleringsimport. Forbruket av fjørfékjøtt ligger i dag (1980) på omkring 6,0 kg pr. innbygger.

6.5 PELTSYRNÆRINGA

Verdensproduksjonen av mink år om annet er på omkring 20 mill. skinn. De skandinaviske land har knapt halvparten av verdensproduksjonen, hvorav Finland og Danmark er de største produksjonsland med henholdsvis 17 og 19 pst. av verdensproduksjonen. Norges andel er på omkring 5 pst., eller 0,9 mill. skinn.

USA og USSR er to andre store produsentland i verden når det gjelder mink.

Når det gjelder blårev har de skandinaviske land 70 pst. av verdensproduksjonen av blårevskinn. De tre største produsentland er Finland med 44 pst., Polen med 24 pst. og Norge med knapt 20 pst.

Markedsforholdene for blårevskinn har hatt et adskillig mer stabilt preg enn for mink. Til tross for sterk stigning i verdensproduksjonen i de seinere år, har prisene ligget på et tilfredsstillende nivå.

Vest-Tyskland er nå vår største kjøper av minkskinn, mens USA fortsatt er vårt største marked for blårevskinn.

Verdien av pelsskinneksporten ble i følge handelsstatistikken i 1978 231 mill. kroner, hvorav 103 mill. kroner for mink og 128 mill. kroner for rev. De tilsvarende tall for 1982 var henholdsvis 375 mill., 118 mill. og 257 mill. kroner.

7. TILTAK OG VIRKEMIDLER I ERNÆRINGS- OG SJØLFORSYNINGSPOLITIKKEN

I St. meld. nr. 32 (Ernæringsmeldinga) er spørsmålet om virkemidler drøfta både på et prinsipielt og konkret grunnlag. Det er understreket at tiltak som settes i verk må skje i samarbeid mellom Staten, organisasjonene i næringslivet, frivillige organisasjoner, og de ulike husholdnings- og jordbrukergruppene i samfunnet. Trenden i forbruksutviklinga jamført med målsettingene i Ernæringsmeldinga viser at det på flere områder er nødvendig med tiltak som kan endre forbruksutviklinga. For produkter der målet er å stabilisere forbruket (f.eks. for kjøtt), skjer det fortsatt en ikke ubetydelig forbruksøkning, mens det for andre produkter hvor det er en målsetting å øke forbruket (f.eks. for mjølvarer, poteter m.v.) har det vært stillstand eller ubetydelige endringer.

Fordi ernæringspolitikken er så vidtfevnende, er det heller ikke nok med bare å søke å påvirke produksjon og forbruk av de enkelte produktene. Innsatsen må gjøres på mange plan, og med mange forskjellige virkemidler.

I Ernæringsmeldinga er virkemidlene som kan være aktuelle å nytte i ernæringspolitikken, oppdelt på følgende grupper av tiltak:

- 1) Jordbrukspolitiske tiltak
- 2) Fiskeripolitiske tiltak
- 3) Prispolitikk og forbrukersubsidier
- 4) Industriell bearbeiding og produktutvikling
- 5) Distribusjon og markedsføring
- 6) Undervisning og opplæring
- 7) Bestemmelser om innhold og sammensetning av matvarer
- 8) Forskning

7.1 JORDBRUKSPOLITISKE TILTAK

De aktuelle jordbrukspolitiske tiltakene i denne sammenheng vil i hovedsak bli utforma innfor ramma av jordbruksavtalen. Siden det norske markedet i så stor grad er verna mot import

fra utlandet, kan de landbrukspolitiske virkemidlene nyttes bevisst til å fremme en produksjonsprofil i norsk landbruk som også vil imøtekomme de ernæringsmessige målsettingene.

Gjennom planteforedling, avlsmessige tiltak, føring osv. er det på lang sikt mulig å påvirke næringsinnhold og stofflig sammensetning av både plante- og husdyrproduktene. Her er nok å nevne forholdet mellom fett og andre næringsstoffer i husdyrproduktene. For å påvirke størrelsen av sjølve produksjonen står en serie av landbrukspolitiske tiltak til disposisjon, både de mer kortsiktige pris- og støttetiltak, og tiltak av mer langsiktig karakter som f.eks. lån og investeringsstøtte.

7.2 FISKERIPOLITISKE TILTAK

Fisk er det viktigste substituttet for kjøtt. Men sjøl om nordmenn i sin alminnelighet spiser mye fisk, er fiskeforbruket lågt i mange strøk av landet. Dette skyldes i stor grad et mangelfullt distribusjonssystem for fisk i disse områdene.

Prisen på fisk og fiskeprodukter er i sterk grad påvirka av prisen på verdensmarkedet. Når vi i tillegg vet at vi eksporterer 85-90 pst. av det oppfiska kvantum, er det lett å forstå at forholdene i fiskerisektoren er vesenforskjellige fra jordbrukssektoren. Dette betyr at det trengs andre virkemidler om vi vil forsøke å påvirke forbruket av fisk. På dette området står det mye igjen. Det har nemlig vist seg at tilsvarende ordninger som for kjøttsektoren med f.eks. momskompensasjon for fisk, har skapt store problemer og som henger sammen med omsetnings-systemet for fisk.

7.3 PRISPOLITIKK OG FORBRUKERSUBSIDIER

Prisene på matvarene og det innbyrdes forholdet mellom prisene, er faktorer som er sterkt medbestemmende for forbrukets sammensetning. Vår handlefrihet til å bruke prisene for å påvirke forbruksmønsteret er imidlertid begrensa. På grunn av forskjellige handelspolitiske forpliktelser som Norge har påtatt seg, har vi begrensa muligheter til å kunne fastsette prisene

på norske jordbruksvarer (matvarer) uavhengig av verdensmarkedets priser. For enkelte produkter fastsettes prisene uavhengig for det norske markedet (f.eks. for mjølk), mens prisene for andre produkter i større eller mindre grad er påvirket av verdensmarkedets prisnivå (f.eks. for sukker, vegetabiliske oljer og produktene i den grønne sektor). Stabile priser på verdensmarkedet vil i denne sammenheng være en stor fordel, og Norge støtter derfor arbeidet med å opprette internasjonale råvareavtaler, som har prisstabilisering som et hovedmål.

Når det gjelder bruk av forbrukersubsidier, har dette lange tradisjoner i vårt land og er et viktig ledd i den generelle økonomiske politikken. Brukt bevisst kan subsidiene også være et effektivt virkemiddel til å påvirke forbrukssammensetningen, på samme måten som prisene er det. Ernæringsmeldinga understreker også dette sterkt.

Subsidiene brukes prinsipielt på slike varer som betyr at de med rimelig sikkerhet kommer forbrukerne til gode, og hvor administrasjonen og kontrollen er overkommelig. Dette betyr at det bare er et begrensa antall produkter som subsidiene kan knyttes til, f.eks. konsummjølk, ost, smør, margarin, kjøtt, matmjøl m.v. I tillegg kreves det vanligvis at bruken av subsidiene skal ha en sosial profil, slik at de favoriserer barnfamilier og forbrukere med låge inntekter.

At forbrukersubsidiene på denne måten tillegges flere funksjoner reduserer i noen grad mulighetene for å bruke subsidiene til å påvirke forbruksstrukturen slik en ellers kunne ha gjort.

7.4 INDUSTRIELL BEARBEIDING OG PRODUKTUTVIKLING

Videreforedling av råvarene til mer forbrukervenlige produkter er viktig også i sjølforsyningssammenheng. Her er det bl.a. spørsmål om forskningsinnsats der næringsmiddelindustrien står sentralt i bildet. Det gjelder både vegetabiliske og animalske produkter, og ikke minst når det gjelder produktutvikling på grunnlag av marine råstoffer.

7.5 DISTRIBUTJON OG MARKEDSFØRING

For å fremme et best mulig kosthold, sett både fra en ernæringsmessig og fra en sjølforsynings synsvinkel, er det avgjørende at tilgangen på og markedsføringa av de ulike produktene er tilfredsstillende. I Ernæringsmeldinga blir det pekt på at det er betydelige skjevheter i dagens markedsføring av en rekke produkter, - skjevheter som kan være til hinder for et riktigere kosthold. Dette er det viktig å få retta på. Det blir også pekt på en rekke tiltak som her kan komme på tale.

Tiltak med heimel i lov om markedsføring er ett, bl.a. med forbud mot uriktig og villedende reklame. Det kan også komme på tale med lovfestet informasjonsplikt overfor forbrukerne, for å sikre disse skikkelig informasjon om de ulike varer og tjenester. Videre blir det pekt på betydningen av investerings- og driftstilskott til dagligvareforretninger i utkanstrøk. Vilkåret for slik støtte må da være at forretningen fører et tilfredsstillende sortiment av dagligvarer som tilfredsstiller de ernæringsmessige målsettingene.

7.6 UNDERVISNING OG OPPLÆRING

En forutsetning for å kunne endre folks forbruksvaner i en bestemt retning, er at forbrukerne er motiverte for en slik omlegging av kostholdet. Her er det avgjørende med en skikkelig informasjon om hvorfor det er ønskelig med en endring av kostholdsvanene.

Grunnlaget for våre kostholdsvaner legges i ung alder. Det er derfor viktig at skolen gir opplæring i ernæringsspørsmål på et tidlig trinn, og at dette følges opp etter hvert som barna blir eldre.

I Ernæringsmeldinga blir det pekt på at undervisninga ved en del videregående skoler og yrkesskoler er særdeles viktig i denne sammenhengen. Det blir pekt på at undervisninga på

dette området bør legges opp slik at målsettingene for ernæringspolitikken i sin alminnelighet kan få gjennomslagskraft i de enkelte husholdningene.

7.7 BESTEMMELSER OM INNHOLD OG SAMMENSETNING AV MATVARER

Lovbestemmelser og forskrifter om innhold og sammensetning er en annen type virkemidler som kan nyttes som et ledd i gjennomføringen av de ernæringsmessige målsettingene.

De lover og bestemmelser som vi allerede har på området tar bl.a. sikte på følgende:

- 1) Hindre tilvirkning og salg av helseskadelige nærings- og nytelsesmidler
- 2) Sikre tilfredsstillende hygieniske forhold ved produksjonen og omsetningen av produktene
- 3) Angi retningslinjer for tilvirkningen av produktene og krav til stofflig sammensetning for at produktene skal tillates omsatt
- 4) Hindre uriktig eller villedende informasjon om produktenes opprinnelse, art, sammensetning, mengde eller andre forhold som kan være av helsemessig betydning eller for forbrukerens vurdering av kvaliteten av vedkommende produkt.

Myndighetene tar her sikte på en bedre samordning og forenkling av gjeldende regelverk, for at det derved skal bli et bedre og mer effektivt virkemiddel ved gjennomføringen av de ernæringsmessige målsettingene.

7.8 FORSKNING

På flere områder har vi i dag begrensa kunnskaper om hvordan vi mest hensiktsmessig skal kunne gjennomføre ulike ernæringsmessige tiltak. De ernæringsmessige virkningene av de forskjellige næringsmidlene er langt fra klarlagte, langt mindre forbrukernes reaksjoner på endringer i de ulike etter-spørsels-determinantene. Forskning med sikte på å utvikle nye

produkter er et annet område vi tidligere har pekt på.

Forskningsoppgavene i forbindelse med ernæringspolitikken er både mange og store. Fordi problemene er av en så sammensatt karakter er det understreket nødvendigheten av et bredt, tverrfaglig samarbeid der både biologer, teknikere og samfunnsforskere deltar for å løse dem.